

A buddhizmustól az ateizmusig

A tananyagot készítette: SZTE BTK Vallástudományi Tanszék

Szerkesztette és lektorálta: Barcsa Krisztina

A tananyagot oktatja: Dr. Szilárdi Réka

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító:

EFOP-3.4.3-16-2016-00014

Az iszlám vallás

Az óra felépítése

- Fejezet 1
 - Tartalma: Iszlám előtti kultúra az Arab-félszigeten
- Fejezet 2
 - Tartalma: Az iszlám megalapítása
- Fejezet 3
 - Tartalma: Az iszlám forrásai: Korán és hádís-irodalom
- Fejezet 4
 - Tartalma: Az öt pillér
- Fejezet 5
 - Tartalma: Az iszlám jog
- Fejezet 6
 - Tartalma: Irányzatok

A tananyag tanulási útmutatójához tekintsd meg az 1. számú szöveges mellékletet!

1. Fejezet: Iszlám előtti kultúra az Arab-félszigeten

Az iszlám a világ második legnagyobb és leggyorsabban terjeszkedő vallása a kereszténységet követően. Jelenleg több mint 1 milliárd követője van, de a hívők száma akár az 1,8 milliárdot is elérheti. Nehézségekhez vezethet, hogy sok követője nem arab országban él, azonban vallásukat gyakorolni és az azzal kapcsolatos jogrendszert alkalmazni kívánják. A legnagyobb muzulmán népesség ma Indonéziában található.

A 7. század előtt nem találjuk az állami közösségnek nyomát abban a régióban, ahonnan a világvallások legifjabbika, az iszlám szárba szökkent. Írásos és történeti emlékek szintúgy hiányoznak, gyakorlatilag az 5. század előtről nem találunk kultúráról szóló leírásokat az Arab-félszigeten. Úgy tűnik, hogy az arab nép ebben az időszakban 2 rétegből állt: a félszigeten gyéren szétszórt városok kereskedőiből és a sivatagi nomádokból.

Vallásos élettel leginkább a letelepedett, városlakók körében lehetett találkozni. A városokban voltak az arab istenségek központi szentélyei, ezekhez a nagy országos vásárok és búcsúk alkalmával a legtávolabb vidékről érkeztek emberek. A legfontosabb szentély hírében állott a **Mekka** városában mai napig is tisztelet tárgyát tevő Kába, az arab pogányság legfontosabb központja.

1. ábra: Mekka

Mekka mint kereskedőváros már az iszlám megalakulása előtt is igen fontos szereppel bírt a régióban. A városban a kereskedelmi jogokat a Kureis törzs birtokolta, ez a törzs szolgáltatta a szent kút, a Zemzem vizét, tőle függött a mekkai búcsú időpontja.

A városi arabok végeredményben a sivatagi beduin törzsek egyes letelepedett rétegei voltak, a sivatag lakóinak társadalmi viszonyai a törzsi rendszeren alapultak. Az iszlám előtti történelem a régióban vélhetően a különböző törzsek torzsalkodásáról, harcairól szólhatott. A

terület legelőinek és forrásainak birtoklása, a vendégjog megsértése, a vérbosszú ügyei szüntelen torzszalkodásra nyújtottak alkalmat.

A törzsek közötti viszonyokat a hagyományban gyökerező szokásjog szentesítette. E hagyományok megsértése a legnagyobb gyalázat volt az arab ember szemében. A törzsi szokásjog, a **muru'a** olyan elemeket tartalmazott, mint amilyen a vendégjog, a vérbosszú kötelezettsége, harci erények, hősiesség és becsület.

A sivatagi életviszonyokban vallási kultuszgyakorlásról nem maradt fenn adat, a 7. századra a városi lakosság vallásgyakorlásáról sem tudunk sok mindent. Ami tudható, hogy valószínűleg **fetisiszta és animista vallási elképzelések** voltak számottevőek, szent kőrakások és szent fák tiszteletében jelenhetett meg a vallási kultusz, illetve fennmaradtak semita istennevek ebből a korszakból (pl. Al-Lát, Al-Uzza, stb.).

A mekkai Kába kő azonban kiemelt tiszteletnek örvendett már ebben az időszakban is, és tulajdonképpen ez az egyetlen tárgyi maradvány az iszlám előtti világból, amely az iszlám vallásban is helyet kapott.

2. ábra: A Kába kő

2. Fejezet: Az iszlám megalapítása

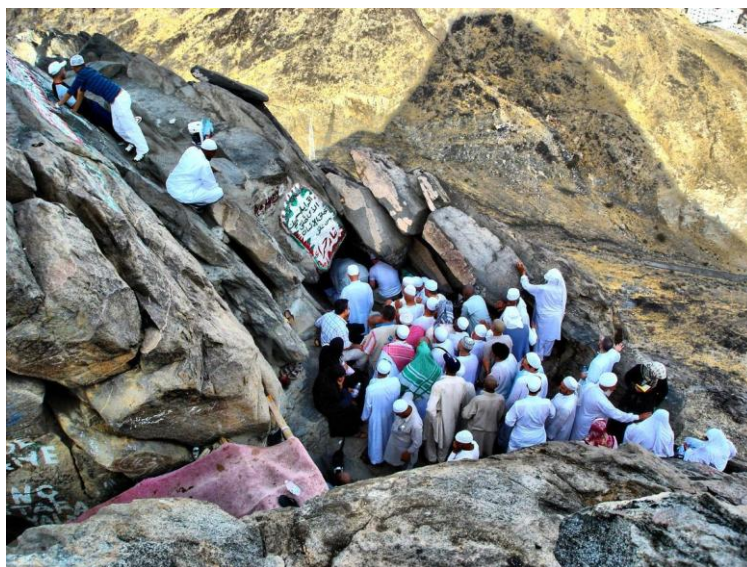
Mielőtt továbbhaladnál az olvasóleckével, tekintsd meg az iszlám megalapításáról szóló videóleckét (1. videó melléklet)!

Mohammed **570 körül** született Mekkában. Apja, Abdalláh, kereskedő volt, a tekintélyes Kureis törzs elszegényedett, Hásim ágából. Apja és anyja korán meghaltak, így nagybátyja, Abu Tálib nevelte fel a fiatal Mohammedet. Fiatalságáról nincsen túl sok adat, jóllehet ezeket a hiányokat a vallásos legendák kiegészítették. Kezdetben mint juhpásztor szolgált, később nagybátyját, Abu Tálibot üzleti utazásaiban kísérte el Szíriába. Huszonöt éves korában feleségül vette egy gazdag kureis törzsi kereskedő özvegyét, Khadidsát, ezáltal Mohamed az helyet kapott a mekkai gazdag társadalomban.

Ezt követően karavánokat vezényelt Délarábiába és Szíriába, vélhetően ezeknek az utazásoknak az alkalmával ismerkedhetett meg vallásos monoteista eszmékkel.

Ebben az időszakban már léteztek Mekkában olyanok, akik az eredeti fetiszta vallási kultusz helyett egy Allah nevű istent tiszteltek, és bizonyos aszketikus életmódot folytattak (hanifok), tehát ilyen értelemben a Mohamed által később hirdetett tanokra már volt némi fogadókészség.

Körülbelül élete 40. évében kereskedői hivatásától visszavonult, és vallásos szemlélődéssel töltötte idejét. **610 körül, ramadán hónapban, a Hirá hegy egyik barlangjába vonult vissza**; itt isteni felszólítást vélt hallani, illetve látni, amely arra facilitálta, hogy hirdesse az egy igaz vallás elveit. Ettől kezdve eleinte szűk társaságában, majd egyre tágabb körben osztotta meg vallási gondolatait, amely előbb-utóbb szert a törzsi vezetésnek. Ugyanis ezekben az elbeszélésekben gyakran ostromozta a gazdag mekkai patrícusokat, akik kizárólag a vagyoni gyarapodásukra figyelnek és elnyomják a szegényeket. Amikor Mohamed tanai a kureisita törzs előkelőbb körei között is terjedni kezdtek, a törzsi vezető család félteni kezdte hatalmát, ennek következtében az egész Hásim ágat családi tilalom alá vették, azaz megvonták tőlük a törzsi jogokat, és igyekeztek elszigetelni őket.

3. ábra: Hirá-hegy

Mohamednek és körének, valamint a Hásim ágak egyre nehezkesebb helyzete lett Mekkában, ez vezetett ahhoz, hogy a próféta áttegye székhelyét Jathrib (a későbbi Medina) városába 622-ben. Ez a dátum abból a szempontból is nagyon fontos, mert az iszlám időszámításnak ez a kezdőpontja, ennek elnevezése: **Hidzsra**. A medinai letelepedést követően látott hozzá Mohamed az iszlám vallási rendszerének kimunkálásához, a kinyilatkoztatási hullám Alláhtól ebben az időszakban sem szűnt meg. Emellett a próféta nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy a Medinában élő zsidó és keresztény közösségek tagjait megtérítse, Mekka ellen pedig különböző ütközeteket indított. Ezek eleinte sikertelennek bizonyultak, majd 628-ban 10 éves fegyverszünetet kötött a két város, amelyet a mekkaiak megszegtek, ez pedig a város meghódítását vonta maga után, 630-ban.

Ezt követően Mekka az iszlám központjává vált. 632-ben Mohammed teljesítette utolsó mekkai zarándoklatát, ezután visszatért Medinába, majd még ugyanebben az évben meghalt.

3. Fejezet: Az iszlám forrásai: Korán és hádisz-irodalom

Az iszlám alapvető és elsődleges forrása a **Korán**. A Korán az iszlám szent könyve, tanításainak és törvényeinek legfőbb forrása, melyet a muszlimok Isten végső kinyilatkoztatott szavának tekintenek, tehát isteni kinyilatkoztatás, benne minden szó Istentől származik. A Korán a hit alapjaival, az erkölccsel, az emberiség történetével, az imádsággal, a bölcsességgel az Isten és ember kapcsolatával, továbbá az emberi viszonyok különböző formáinak megnyilvánulásaival is foglalkozik. A Korán és az iszlám összes többi forrása is arab nyelven íródott. Az arabok rendkívül tisztelik és ragaszkodnak nyelvükhöz, az imákat is kizárólag arab nyelven végezhetik.

4. ábra: Korán

A Korán (ar. Qur'án, a qara'a, 'olvas, hirdet, recitál' igéből is levezethető, de nem kizárt a szír qeryána átvétele sem) az iszlám szent könyve, azoknak az üzeneteknek a gyűjteménye, amelyeket szabálytalan időszakokban Dzsibríl (Gábiel) arkangyal továbbított Mohamednek a Könyv Anyjából (ar. 'umm-ul-kitáb), melyet Allah alkotott a világ teremtése előtt. Ezek azok a kinyilatkoztatások, melyeket Mohamed küldetésének kb. 23 éve alatt hirdetett.

A Korán 114 címmel ellátott fejezetből, szúrából, illetve azon számozott sorokból, úgynevezett ájából áll. A Korán szerkesztési elve terjedelem alapú; ez azt jelenti, hogy (az első szúra kivételével) a leghosszabb szúrával kezdődik, és a legrövidebb szúrával végződik.

Az iszlám tanai részint a Koránban, részint a muszlimok között a próféta és társai hagyományaként forgalomban lévő, az iszlám 2. századától kezdve írásba is foglalt tanító mondásokban és elbeszélésekben (hadíth) vannak letéve. A Hadith Mohamed tetteiről és mondásairól, életmódjáról és az élet dolgaiban való viselkedésről szóló gyűjtemény. Ezeket a hagyományokat azok igazolták, akik a Mohamed prófétával együtt éltek vagy megbízható hírt kaptak felőle. Később vallástudósok gyűjtötték össze ezeket a Hadithokat, kiválogatták őket, nagyon gondosan megvizsgálva valódiságukat. Csak azokat a hagyományokat foglalták össze könyvek formájában, amelyeket elismert hagyományozók láncolatán át vissza lehetett vezetni Mohamedig.

A hadíth-irodalomban tehát különböző történeteket találunk, amelyek előtt egy névláncolat szerepel; ez a névláncolat jelöli a szájhagyomány autenticitását. Minél régebbi egy adott történet, annál legitimebbnek minősül.

Az iszlám valójában kevés eredeti eszmét tartalmaz, illetve eredetisége nem a tanaiban, hanem azon hatásokban nyilvánult meg, amelyeket előidézett. Ez az új vallás ugyanis véget vetett az arab társadalom addigi világlátásának, illetve számos barbár szokásának.

A Korán erkölcsi tanításai és a Mohamed által létrehívott intézmények szintúgy nem saját „fejlesztések”; elsősorban a másik két monoteista vallásból vette át a próféta. A kereszténységre és zsidó vallásra Mohamed és az iszlám úgy tekint, mint testvérvallásokra, azaz olyan vallási kultuszokra, amelyeket ugyanúgy Allah nyilatkoztatott ki, csak ezeket a szövegeket aztán az idő, illetve az emberi beavatkozás eltorzította.

Érzékelhető az elégtelen forrásismeret is: néhány biblikus történet átvételekor nem a kanonizált változatot ismerteti a Korán (pl. Jézus halála, Szentháromság tana).

4. Fejezet: Az öt pillér

Mielőtt továbbhaladnál az olvasóleckével, tekintsd meg az öt pillért bemutató videóleckét (2. videó melléklet)!

Az iszlám az aslama szóból származik; jelentése: alávetés (Allah akaratának). Az iszlám vallás képviselőit muzulmánoknak, iszlám hitűeknek vagy muszlimoknak nevezzük; a magyar nyelvben tévesen terjedt el a „mohamedán” kifejezés, ez utóbbi ugyanis azt jelentené, hogy a vallás követői Mohamedet követnék, de erről nincsen szó. Mohamed az iszlám vallás központi emberi alakja, mint a leghatalmasabb próféta, aki után már nem is lesz több prófétája Allahnak (ezért alkalmazzák rá a „próféták pecsétje” kifejezést.)

Egy muzulmán hívőnek a vallás szerint 5 szabályt kell betartania, ezeket nevezzük 5 pillérnek. Ezek a következők:

Sahada, azaz hitvallás:

Minden muszlim felesküszik és esküjében kitart abban, hogy nincs más Isten, mint Allah és Mohamed az ő prófétája. Ez az eskü az egyistenhitre és az egy istent hirdető prófétákra, akik sorát Mohamed zárta.

5. ábra: Topkapi szeráj, Sahada felirat

Szálát, azaz ima:

A hívők kötelessége a napi öt ima, mellyel állandó kapcsolat teremődik köztük és Isten között, valamint erősödik az egymás közötti kötelék térbeli eltolódástól függetlenül. A napi öt imaalkalom: hajnali, déli, délutáni, naplementi és esti ima, mely elvégezhető egyénileg vagy csoportosan, azonban a pénteki kongregáció imája a mecsetekben mindig csoportos.

6. ábra: muzulmán ima

Zakat, azaz adakozás:

Minden muszlim jövedelmének 2,5%-át be kell fizetni a zakat alapba, melynek felhasználása az Iszlámban szabályozott. A zakat nyolcféle célra fordítható, melyekben az Iszlám adminisztrációs, szociális és vallási rendszerének finanszírozása a közös vonás. Zakat fizetésére csak az kötelezhető, aki rendelkezik saját megélhetésén felül osztható jövedelemmel.

Ramadan, azaz böjt:

A hívők az erre kijelölt időszakban, Ramadan havában a teljes holdhónap ideje alatt napkeltétől napnyugtáig böjtölni kötelesek. A hívő a böjt ideje alatt nem ehet, nem ihat, nem dohányozhat és szexuális életet nem élhet. Az iszlám vallás szerint a böjttel urakolni tudunk a saját vágyaink felett és bizonyítjuk, hogy nem az érzéseink, vágyaink vagyunk. A böjt nem kötelező az azt teljesíteni nem tudó beteg, vagy utazó számára, azonban ha fennáll az újraterjesztés lehetősége, akkor azt be kell pótolni. Aki pedig a pótlásra is képtelen, az szegények számára juttatott étellel megválthatja magát, azonban ez csupán a vallásban megtűrt és nem bevett magatartás.

Ramadan havára időzíteni üzleti és egyéb tárgyalásokat olyan, mintha a keresztény világban valaki a karácsonyi és újévi ünnepeket venné célba hasonló okból, ezért amellet, hogy hatékony tárgyalás ebben az időszakban nem várható, illetlen az ilyenkor jelentkezés. Megtiszteltetés, ha ilyenkor nem muszlim látogatót vacsorára hívnak.

Hadzs, azaz zarándoklat:

Minden hívőnek törekednie kell arra, hogy egy életben legalább egyszer, ha arra mód és lehetőség nyílik, eljusson Mekkába, ugyanis a hagyomány szerint Mekka az a hely, ahol minden próféták ősatyja, Ábrahám próféta fiával, Iszmáellel a világon elsőként az egy isten tiszteletére szentélyt építettek. E szentély sarokköve Kába köve, melyet Allah zárókönek adott le a rá való emlékezés jegyében.

7. ábra: Zarándoklat Mekkában

Az öt pillérhez kiegészítésféleképpen szokás még egy pillért említeni, a Dzsihad, azaz a szent háború követelményét. A Dzsihad fogalom értelmezése azonban nagyon rétegzett, léteznek olyan értelmezései a szent háborúnak, amelyek a hitetlenek elleni harcként aposztrofálja, ám előfordul olyan interpretáció is, amely az önmagunkban, a jóért vívott harcot fejezi ki.

5. Fejezet: Az iszlám jog

Az iszlám előírásai két nagy részre bonthatók: az egyik a hit, (dín), a másik a szorosan vett jog (saría). A kettő közötti különbség az, hogy a dín-t a próféták hozták el, és felszólították az embereket, hogy Uruknek tetsző és engedelmes életet éljenek. Ez a dín fogalma, és minden próféta tanítása ezen alapszik.

A saría ehhez képest a részletekre vonatkozó törvénytár, amely az élet minden dolgában való viselkedésmintát tartalmazza. Így például az istentisztelet elvégzése útjának és módjának leírását, erkölcsi normákat, utasításokat az istenfélő életre vonatkozóan, és törvényeket arra, ami megengedett vagy tilos, ami helyes vagy helytelen. Ezek a törvényleírások időről időre javításokon és változásokon mentek keresztül, s noha mindegyik próféta ugyanazt a dín-t hirdette, mégis egy kissé megváltozott saría-t hozott el, amely népe és kora életkörülményeihez akkor illett.

A dín változatlan és állandó, míg a saría figyelembe veszi a társadalmi gazdasági folyamatokat, változásokat, ezért dinamikusabb normarendszer. Az iszlám jog (saría) jelentéstartalma teljesen más, mint az európai és angolszász nemzetek jogfogalmai, ennek következtében az „iszlám jog” fordítás sem kielégítő, mégis ennek a használatát az indokolhatja, hogy nem található jobb kifejezés. A saría teljesen eltérő a nyugati jogfelfogáshoz képest, tekintve, hogy szorosan kapcsolódik a vallási előírásokhoz, és nem csak a jogi szempontból releváns életviszonyokat szabályozza, hanem a mindennapi élet valamennyi területére, még a tisztálkodási étkezési előírásokra vagy akár a szexuális érintkezés szabályozására is kiterjed.

Nem csupán a tartalmában és szabályozási tárgyköreiben különböző a saría az európai kultúrkör jogfogalmától, hanem alapvetésében is teljesen eltérő. A saría szó eredeti jelentése vízforráshoz vezető ösvény, ebből válik a kifejezés ösvény, út, követendő irányvonal jelentésévé, így az Istenhez vezető út és szabályrendszert megjelenítő fogalom.

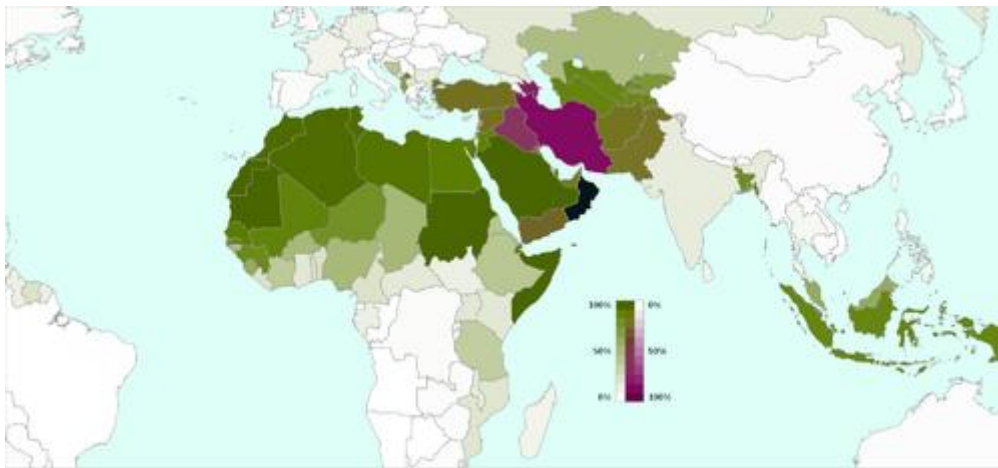
Az igazi útra való ráatalálás központi teológiai kategória az iszlámban, és ennek eszköze a saría, ami az egész életet Allah parancsai alapján szabályozza. E vallási háttér ismeretében érthetővé válik, hogy miért szabályozza az élet minden pillanatát, sokkal szélesebb szabályozási kört alkotván, mint a modern szekuláris jogrendszerek teszik azt. Ezzel magyarázható az, hogy miért a saría adja az iszlám lényegét. Az iszlámban nem válik ketté a teológia és a jog, hanem a teológia maga is jogi kategória, amelyik tartalmazza a jog posztulátumait, mégis az iszlám jogon belül helyezkedik el. A saría nem ember alkotta jog, amely a társadalmi kapcsolatok rendezése érdekében a gazdasági és a politikai folyamatok változását nyomon követi, hanem Isten által lefektetett normák összessége. E szabályok módosítása nem lehetséges, és az esetleges új szabályok alkotása sem jogalkotás útján valósul meg, hanem a mindaddig nem ismert isteni eredetű szabályok felismeréseként.

A jog továbbfejlesztésének, átalakításának elméleti lehetőségét az a doktrína biztosította, hogy az isteni jog nem egy befejezett mű, melyet az emberiség egy előre elkészített kódex formájában kapott meg, hanem az írott források tanulmányozása folytán válik megismerhetővé. E megismerés a közösség, de főleg a tudósok kötelezettsége, akik a források helyes értelmezése útján megállapítják az isteni jogba tartozó szabályokat. A kalifa vagy bármely más világi hatalom azért nem rendelkezik legiszlatív funkcióval, mert az isteni jog alkotásába ember nem avatkozhat bele.

6. Fejezet: Irányzatok

Mielőtt továbbhaladnál az olvasóleckével, tekintsd meg az iszlám irányzatairól szóló videóleckét (3. videó melléklet)!

Az iszlámon belül kezdettől fogva két irányzat létezett. Az egyik ág a szunna, a másik pedig a síita. A szunniták azok a muszlimok, akik a szunnát, vagyis a Próféta hagyományát követik, szerintük a Próféta utódainak nem kell szükségszerűen a vér szerinti rokonokból kikerülniük, és önmagukat a hagyomány embereinek nevezik. Az iszlám hívők 85%-a a szunnita irányzatot követi. A síiták úgy látják, hogy megengedhetetlen tévedés volt, hogy nem Mohamed vér szerinti utódai örökölték a próféta hatalmát. Alapvető dogmák tekintetében nincsen nézetkülönbség a szunniták és síiták között, azt vallják, hogy egyetlen Isten van, és a Korán az ő szavait tartalmazza. A szakadás a két irányzat között Mohamed halálát követően következett be, mert nem tudtak megegyezni a vezetés kérdésében. A szunnita és a síita harcok rossz hatással vannak az iszlám egységére.

8. ábra: A szunnita (zöld) és síita (lila) iszlám megoszlása

A síiták Ali, Mohamed unokaöccse, Fatima férje pártjára álltak, emiatt Alikidáknak is nevezik őket. Nézetük szerint az iszlám vezetője nem a kalifa, hanem a vallási szerepkört betöltő imám, aki a hatalmát a Prófétától való leszármazottságra vezette vissza. Ezzel a trónutódlást Allah által jóváhagyottnak tekintették. A síiták úgy tudták, hogy Mohamed Alira titkos tanításokat hagyott, ebből adódóan ő, illetve leszármazottjai jogosultak a trónra, csak őt és utódait illeti meg a kalifák által is használt "a hívők uralkodója" cím.

A szunnitákkal szemben a síiták számon tartják a mártírjaikat, sőt a mártírok iránt érzett gyásznak komoly kohéziós szerepet tulajdonítanak, összejöveteleiken gyakran elevenítik fel a mártírok életét. Az imám hatalmát teokratikus alapokra helyezték, személyét szentnek tartják, ugyanis a Mohameddel való vérségi kapcsolatuk miatt csodákra képesek. Az imám személyének feltétlen elfogadása, ellenségeinek megtagadása minden hívő kötelessége, ez a síitáknál az öt alappillér kiegészítő hatodik pillére. Míg a kalifa "csak" bírói, közigazgatási, jogi hatalommal rendelkezik, az imámok hatásköre a vallás szférára is kiterjed, ők "a Próféta hitvallásának örökösei".

Az imám a későbbiekben, mint az Isten inkarnációja jelenik meg, csalhatatlan és tévedhetetlen, ő Isten munkájának biztosítója a Földön. A síitáknál megjelenik a megváltó-

képzet, a "rejtőző Imám" (Mahdi) alakjában, aki egyszer eltűnt a Földről, de majd visszatér aranykort hozva az emberiségnek. A Mahdi személyével kapcsolatban számos egymástól lényegesen eltérő nézetrendszer alakult ki.

Mind a szunnita, mind pedig a síita fő irányzatok rendkívül heterogének, azaz számos alirányzat létezik a két fő csoporton belül.

A tananyag összefoglalását és rövid áttekintését tartalmazó diasort megtalálod a tananyag további dokumentumai között (2. szöveges melléklet). Miután végeztél a tananyag elsajátításával, próbáld meg választ adni az ellenőrző kérdésekre is (3. szöveges melléklet)!

Felhasznált irodalom

Goldziher Ignác: Az iszlám Magvető Kiadó, 1980. Budapest

Rostoványi Zolt: Mit kell tudni az iszlámról? Kossuth Kiadó, 1983. Budapest

Prieger Adrienn–Mátyás Imre: Az iszlám jog. Hozzáférhető: <http://midra.uni-miskolc.hu/document/19858/13844.pdf>